

legis, & connexis, & etiam in illis, quæ sub altero continentur. Unde cui conceditur esus carniū, etiam conceditur esus lacticiāiorum. Cui prohibentur ova, & lacticia, etiam carnes prohibentur.

245. *Quinta*: Omnis lex poenalis stricte debet interpretari, nec fieri extensio ad casus in illa non expressos, quamvis forte graviores. Unde censura lata contra facientes, non comprehendit mandantes, & consulentes, nisi in ea exprimantur; e contra lex favorabilis late est interpretanda, ideoque potest extendi, & accipi etiam in sensu civili, quod non contingit in lege poenali, in qua verba sumi debent in sensu tantum proprio, & naturali.

PUNCTUM IV.

De epikeja.

246. Inq. 1. Quid sit epikeja? R. Epikeja, seu epikia, quæ est emendatio legis, aut exceptio casus particularis, appellatur etiam *æquitas*, quia per quamdam æquitatem in tali casu lex desinit obligare, potestque diffringi; *Justitia misericordie dulcore temperata*. Unde proprie non est justitia, sed virtus dirigens justitiam, & quasi superior regula humanorum actuum, ait D. Thom. *loc. cit. ar. 2. ad 2.*

247. Inq. 2. An locum habeat epikeja in casu conscientie dubie? R. non licere uti epikeja ad deponendam conscientiam dubiam, nec quando dubitatur de lege, etiam si adsit opinio probabilis. In conspectu probabilioris circa causam sufficientem ad eximendum a lege: probatur ex D. Thom. 1. 2. q. 69. ar. 6. ad 2. Ubi docet: *si enim dubium sit, debet, vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere*. Prob. ratione, quia non dubitatur de lege, sed de causa excusante: erg. possidet lex: erg. hæc debet observari.

248. Inq. 3. Quomodo, aut respectu quarum legum habeat locum epikeja? R. Virtutem epikeje habere locum, non solum respectu legis humane, sed etiam aliquarum legum divinarum, & naturalium: quia epikeja locum habet in casu singulari, qui deficit a regula communi

legis; sed a regula communi, nedum legis humane, sed naturalis, & divine possunt plures casus deficere: Erg. tunc locum habet ipsa epikeja. Illustratur exemplis: de jure naturali est non occidere hominem, quem possum tamen occidere, si injuste me occidere tentaverit. Secretum servare, subvenire extreme indigenti sunt de jure naturali, & nihilominus non semper obligant. Item de lege divina positiva judicavit David per epikejam licere sibi comedere panes propositionis in casu necessitatis. Et Machabei putaverunt posse præliari in die sabbathi ob periculum, quod ipsis imminerebat.

249. Ut autem detur locus epikeje non sufficit, quod lex deficiat tantum *negative* in casu particulari; sed debet deficere *contrarie*; ita ut lex reddatur nociva, aut valde onerosa, sive bono communi, ut in exemplo adducto a D. Th. loco citato de præcepto posito in civitate obsessa, prohibente aperire portas illius: nam si plures cives ab hostibus invasi ad eam accederent, liceret portas aperire, ob bonum commune civitatis ex vita civium, qui eam defendere possent. Sive esset damnosa tantum bono particulari: ut in exemplo illius, qui apud me ense depositum, cui possum, & debeo negare depositum, si sciam ipsum illo ab usurum ad me, vel alium innocentem occidendum: ut ait D. Thom. 2. 2. q. 120. art. 1.

250. Diximus etiam posse uti epikeja, & agere contra verba legis, dum fuerit valde onerosa: quia sicut jugum Christi suave est, & onus ejus leve, debet etiam suavis esse lex, quæ possit sine magna difficultate executioni mandari: erg. dum occurrit casus magno incommodo vestitus, prudenter creditur, nolle Legislatorem illum cum tanto rigore comprehendere: qua ratione leges humane regulariter non obligant cum periculo gravis damni in vita, honore, fortuna, aut re familiari.

CAPUT VI.

De dispensatione legis.

PLura circa dispensationem diversarum obligationum in suis particularibus materiis exponenda sunt, nunc autem solum de dispensatione legum in communi nobis est agendum. Aliqua tamen, quæ ad alios tractatus pertinent, per connectionem doctrinæ obiter saltem silentio præteriri nequeunt.

PUNCTUM I.

Notio, & divisio dispensationis.

251. Inq. 1. Quid sit dispensatio? R. Dispensatio secundum proprietatem nominis est *justa rerum distributio*: Verumtamen, prout ad præsens attinet, est *Juris alicujus relaxatio facta ab habente legitimam potestatem*. Differt 1. dispensatio ab interpretatione authentica, quia hæc est declaratio legis, illa vero exemptio a lege: differt etiam ab interpretatione doctrinali, quia hæc est actus mentis doctrinæ absque jurisdictione; dispensatio autem est actus jurisdictionis. 2. Differt ab irritatione, quia hæc est actus potestatis dominativæ, illa potestatis legislativæ. 3. Differt a permissione, nam hæc non tollit obligationem, sicut dispensatio. 4. Differt a commutatione, quia hæc subrogat unam obligationem pro alia; illa absolute ab ea liberat. 5. Differt ab absolute, sicut inferius a superiore: omnis enim dispensatio est absolutio, sed non e contra; nam absolutio a peccatis, & censuris non est proprie dispensatio.

252. Sexto, differt a simplici licentia ad operandum, quia agere cum licentia non est contra legem, sed potius observare illam: Unde qui eam concedit, non relaxat legem, ut in dispensatione accidit. 7. Differt a derogatione, & abrogatione: nam derogatio est cessatio partis legis, & abrogatio totius respectu omnium; dispensatio autem est exemptio a lege respectu aliquorum, ipsa manente quoad ceteros in suo robore. 8. Denique differt a privilegio, tum quia hoc non semper est contra jus, sed pluries præ-

Tom. I.

ter jus, tum quia privilegium est ex se permanens; dispensatio vero est semper contra jus, & nullatenus ex natura sua permanens.

253. Inq. 2. Quotplex sit dispensatio? R. Est multiplex. 1. Dividitur in *totalem*, quæ totam auferit legis obligationem; & in *partialem*, quæ solum tollit partem obligationis. 2. dividitur in *prohibitam, necessariam, & permissam*. *Prohibitam* est, quæ illicite conceditur. *Necessaria* est, quando ex negatione magnum oriretur scandalum, vel cum utilitas, vel necessitas valde gravis occurrat. *Permissa* dicitur, cum adest causa sufficiens, sed non adeo urgens, ut absque incommodo prætermitti non valeat. 3. Dividitur in *tacitam, & expressam*: illa est, quæ signis aliquibus exhibetur: ista, quæ verbis, aut signis expressis conceditur. Nulla sunt verba in jure determinata pro dispensatione concedenda, nec requirunt, quod exhibeatur in scriptis, nisi in jure expresse caveatur oppositum.

254. Nota, quod cum dispensatio exorbitet a jure, sitque illius vulneratio, est odiosa; proindeque non extendenda, sed limitanda, & cum omni rigore verba illius debent accipi: Nisi materia sit adeo pia, ut dispensatio reputetur favorabilis. Sed aliud est loqui de potestate dispensandi, aliud de ipsa dispensatione. Potestas enim etiam delegata, cum non sit contra jus, sed favor, & beneficium nulli nocivum, juxta communem sententiam late est interpretanda.

255. Dispensatio tacita, seu virtualis tunc censetur dari, quando superior certus de impedimento præcipit actum, qui sine dispensatione exerceri non potest: Ut si Pontifex sciens Petrum esse irregularem, confert ei beneficium; aut si Episcopus agnoscentes te incurrisse irregularitatem, quam dispensare valet. ad ordines te promoveat, quia non est præsumendum, quod superior velit se, & subditum agere contra legem.

256. Rati habitatio de futuro, seu præsumptio voluntatis non sufficit ad dispensationem tacitam, sed requirunt voluntas præcedens ad actum; quia ad eximendum a lege debet dari voluntas actualis, sicut ad ligandum per legem talis voluntas requiritur; atqui voluntas fu-

Y

tu-

tura non est, sed erit: erg. non sufficit ad tacitam dispensationem. Planum quippe est, non sufficere, ut illegitimus ordinetur, sive, ut quis cum consanguinea contrahat, præsumere Papam dispensaturum.

257. Objic. Ut subditus licite operetur, sufficit judicare, Prælatum ita pro tunc velle; (quod dicitur operari cum licentia tacita) erg. idem videtur dicendum de dispensatione tacita. R. negando consequ. quia simplex licentia petita in lege non est vulneratio, sed impletio legis: supponimus enim legem non prohibere actum absolute, nec fieri absque licentia expressa, sed præcipere, ne fiat sine licentia, ideoque fieri valet aliquando cum licentia tacita: sed dispensatio est vulnus legis, quæ absolute prohibet actum, quæ ratione stricte est interpretanda, requiritque voluntatem actualem Superioris sufficienter manifestatam.

258. Similiter sola taciturnitas Prælati, qui videt subditum contra legem agere, & tacet, non sufficit ad tacitam dispensationem: quia taciturnitas Prælati ex se non manifestat consensum, sed permissionem, & ad summum est indicium dubium actualis consensus; sed in dubio consensus Prælati non adest dispensatio: erg. taciturnitas sola Prælati non sufficit ad tacitam dispensationem. Maxime si taciturnitas oriatur ex pusillanimitate, aut ex prævisione repugnantie subditi, vel ex voluntate majoris mali vitandæ, quibus casibus, & similibus certius est solum permissive se habere, proindeque non dispensare, quamvis taceat, & dissimulet.

PUNCTUM I.

An lex naturalis, & divina dispensabilis sit?

259. Supponimus 1. Aliqua esse de jure naturali, & divino præsupposito consensu voluntatis humanæ, ut vota, juramenta, matrimonia, promissiones, contractus, & cætera hujusmodi. Alia, quæ præcisive ab omni consensu sunt ex natura sua bona, aut mala, ut amor Dei, & proximi, blasphemia, mendacium.

260. Supponimus 2. Quod dispensatio

prout in præsentem, alia erit propria, & directa: alia impropria, & indirecta. Prima datur, quando aliquis solvitur a lege, ista manente in suo vigore quoad alios. Secunda, quando datur mutatio materiæ, circumstantiæ, aut conditionis.

261. Supponimus 3. Nullam potestatem humanam posse dispensare in lege naturali: quia nullus inferior dispensare potest in lege superioris; sed lex naturalis superior est omni potestate humana: erg. nulla illam dispensare valet. Quibus stabilitis.

262. Dicendum est 1. quod lex naturalis nullam admittit dispensationem propriam. Ita *D. Thom. 1. 2. q. 100. a. 8.* Ubi docet: omnia præcepta Decalogi esse omnino indispensabilia. Prob. ratione: Nam omnia præcepta legis naturalis dirigunt homines, ut ordinate se gerant circa Deum, circa se ipsos, & circa proximum; sed hic ordo nullam admittit dispensationem propriam, ut ex se patet: erg. nec lex naturalis illam admittit.

263. Confirm. quia omnis actio opposita legi naturæ est intrinsece mala: erg. nequit approbari a Deo, qui, ut pote summe bonus, nequit velle, nisi bonum, nec potest negare se ipsum, ut inquit Apostolus.

264. Objic. Deus reipsa dispensavit, ut Abraham occideret filium suum, & idem fecit cum Samsone, ut se ipsum necaret, & in aliis hujusmodi videtur, dispensasse: erg. lex naturalis admittit dispensationem. R. quod in dictis, & similibus exemplis adest mutatio materiæ, non dispensatio propria: nam occisio hominis prohibetur a lege naturali fieri autoritate privata: non tamen si fiat autoritate publica, vel divina. Unde cum Abraham intenderet occidere filium, & Samson interfecit se ipsum, non propria autoritate, sed ex mandato Dei, qui est Dominus vitæ, & mortis, nulla intervenit propria dispensatio, sed solum mutatio materiæ. Et idem est de aliis exemplis, quæ apponi solent, ut de expoliatione Egyptiorum ab Hebræis, quibus Deus transtulit dominium, ut acciperent, ut propria bona Egyptiorum.

265. Dicendum est 2. Non posse summum Pontificem directe dispensare in lege

ge divina. Prob. rat. quia Pontifex ex se non habet hanc potestatem, ut est planum; alias neque ex Dei concessionem: quia non constat eum talem potestatem a Deo accepisse: nam textus: *Quodcumque ligaveris super terram*, non probat facultatem dispensandi in lege divina: alioquin evinceret, posse Pontificem dispensare in omnibus præceptis juris divini; quod nec opposita sententia audeat admittere: neque apparet ratio, cur, si in aliquibus potest, in omnibus non possit; erg. in nullo proprie potest.

266. Objic. Potest summus Pontifex dispensare in votis, in matrimonio rato non consumato, in matrimonio spirituali inter Episcopum, & Ecclesiam; item in residentia Episcoporum, item in ministro Ordinis, & Confirmationis, ut sit alius Sacerdos præter Episcopum, ac tandem pluries dispensavit in integritate Sacrificii missæ, ut in solo pane celebraretur juxta aliquos Auctores: erg. potest Pontifex dispensare in lege divina.

267. R. quod priora enumerata præcepta, sive naturalia sint, sive divina fundantur in consensu voluntatis humanæ: qua ratione admittunt dispensationem indirectam ob mutationem materiæ, & relaxando consensum, & ejus obligationem: quod efficit Pontifex nomine Dei, & ut gerit vices illius ad rectam regimen Ecclesiæ. In Ordine autem, & Confirmatione non est Episcopus jure divino minister necessarius, sed ordinarius, ideoque potest Pontifex dispensare, ut alius valeat conferre Ordines, & Confirmationem. In integritate sacrificii verius est, non posse Pontificem dispensare: Quapropter plures Doctores negant talem dispensationem unquam præstitisse, sed si aliquando id fecerunt Pontifices, sententiæ, quam probabiliorem reputarunt, dicendum est, adhæsisse.

PUNCTUM III.

De potestate dispensandi in lege humana.

268. Inq. Quotplex sit potestas dispensandi? R. est duplex: alia *ordinaria*, & est illa, quæ alicui competit ex vi sui

muneris, & officii; alia est *delegata*, illa nempe, quæ habetur ex concessione habentis eam jure ordinario.

269. Inq. Quis gaudeat potestate ordinaria dispensandi in lege? R. omnis, qui legem tulit, successor ejus, & equalis in dignitate habet potestatem dispensandi in lege a se condita, & etiam quicumque superior fuerit in eadem linea: Ratio est: quia obligatio legis a voluntate Legislatoris dependet; erg. sublata voluntate, tollitur obligatio legis. Itaque omnes illi, de quibus supra diximus, posse leges condere, & eas abrogare, possunt similiter in illis dispensare, quia qui potest majus, potest minus.

270. Ex quo sequitur 1. summum Pontificem posse dispensare in omnibus legibus canonicis, & ecclesiasticis, a quolibet Legislatore sanctis, etiam in illis, quæ late sunt ab Apostolis, ut erant particulares Prælati, & Episcopi Ecclesiarum, ut in jejuniis quadragesimali, observatione festorum diebus dominicis, & in lege de non ordinando bigamo, quia summus Pontifex æqualis est in potestate, & jurisdictione cum Apostolis. Non vero potest dispensare in legibus ab Apostolis traditis, quas acceperunt a Christo D. tamquam ab Authore principali; Ut sunt omnes, quæ pertinent ad formas, & materias sacramentorum, & ad illorum usum, & sacrificii obligationem, in quibus solus ipse Legislator divinus dispensare valet.

271. Sequitur 2. Episcopos posse dispensare in omnibus legibus Episcopalibus, & Diocesanis independentem a clero, & capitulo, exceptis casibus expressis in Jure, nempe in his, quæ cedere possunt in præjudicium Ecclesiæ, vel capituli: quia Episcopus est Legislator respectu legum Episcopaliū. Et hoc verum est, licet adhuc non sit consecratus, dummodo sit electus & confirmatus: quia dispensatio non est actus ordinis, sed jurisdictionis. Eandem potestatem habet capitulum Ecclesiæ Cathedralis, sede vacante; quia succedit Episcopo quoad jurisdictionem.

272. Sequitur 3. Archiepiscopum, & Episcopum omnesque ordinaria jurisdictione pollentes, posse in sua Diocesi, &

ter-

territorio, & non extra, dispensare in legibus Concilii Provincialis, dummodo non sint reservata ab ipso Concilio: quia ita habet consuetudo legitime introducta, ut quilibet possit in sua Diocesi gaudere potestate necessaria ad regimen suorum subditorum. Videas tamen Bened. XIV. in Syn. lib. 13. cap. v. n. 8.

§. I.

De potestate inferioris ad dispensandum in lege superioris.

273. Inq. 1. Quando nam, & in quibus legibus concesserit Pontifex Episcopis dispensandi facultatem? R. in casibus sequentibus. Primo, si lex Superioris utitur his verbis: *præcipimus, donec in eo dispensetur*; ut in *Cap. Postulatis, de Cleric. Excommunic.* Ubi dicitur. Excommunicatum non posse retinere beneficia, nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum. Quæ verba, ne sint superflua, dirigitur ad Episcopum. Et si aliquando in jure exprimitur Episcopi, ad quos dirigitur potestas dispensandi, ut in *Trident. sess. 24. cap. 6. Liceat Episcopis*, ad tollendam omnem ambiguitatem nominantur.

274. Secundo, in rebus parvi momenti, & frequenter occurrentibus, & in illis, quæ graviter non obligant, & licet ita obligent, passim tamen eveniunt, ut in jejuniis, abstinentiis, votis non reservatis, in quibus Episcopus habet facultatem dispensandi ex justa causa: quia esset nimis durum pro rebus frequentibus, aut levioris momenti ad Superiorem semper recurrere.

275. Tertio, in legibus Pontificis, quæ non pro tota Ecclesia, sed pro aliqua Provincia, aut Civitate feruntur: quia induunt conditiones legis particularis alicujus Diocesis, cujus dispensatio ad Rectorem ejus pertinet. Quarto, potest etiam Episcopus dispensare in legibus generalibus de impedimentis matrimonii, votis reservatis, irregularitatibus, aut aliis hujusmodi, quando non adest facilis additus ad Pontificem, & urget periculum in mora: quia id exposcit æquitas juris, & prudens regimen.

276. Quinto, in casibus, in quibus est consuetudo, ut inferior possit dispensare in lege Superioris; quapropter ubi talis consuetudo viget, ut Parochus dispense in jejuniis ecclesiasticis, & observatione festorum, poterit suis ovibus dispensationem impertire. Attendatur autem, an vere sit consuetudo legitime introducta, & circa quæ præcepta, ne quilibet pro suo libito fingat consuetudinem, ubi revera non adest.

277. Inq. 2. An quando Superior non reservat expresse dispensationem suæ legis, possit inferior in ea dispensare? R. negative; nisi ex aliis capitibus talis facultas inferiori proveniat: quia inferior non habet potestatem in Superiore: ergo neque in legem ejus. Ut patet ex *Cap. cum inferior, de Majorit. & obedient. Clementina. Ne Romani, de Elect.* Ubi cavetur inferiorem non posse superioris jura mutare, nisi ex ipsius consensu.

278. Objic. A censura lata in corpore juris, & non reservata potest quilibet inferior absolvere, ex *cap. Nuper, de Sent. Excom.* Sed hoc ideo est, quia jus remittit absolutionem inferiori, eo ipso quod illam non reservavit: ergo dum Superior dispensationem legis sibi non reservat, censetur committere inferiori.

279. R. Esse disparem rationem inter facultatem dispensandi, & absolvendi: nam absolutio a censuris necessaria est ad recipienda Sacramenta, & ad alia bona spiritualia perfruenda, ideo Pontifex concessit facultatem absolvendi inferioribus, non tamen dispensandi in legibus extra casus supra assignatos propter oppositam rationem, quia non requiritur dispensatio legis ad consequenda bona spiritualia.

280. Si dubium occurrat, an casus indigeat dispensatione, exclusa necessitate, servanda est lex, aut recurrendum ad Superiorem, nisi ex aliis capitibus dubium prudenter deponatur. Et idem est dicendum, quando dubitatur, an causa sit sufficiens: quia possessio stat pro lege.

281. Quilibet Prælati habens potestatem dispensandi, potest cum dispensatione aliquam commutationem adjungere, imo sæpe expedit, & securius est: Ut si ille, qui dispensatur, dives sit, elemosina congrua potest ei imponi: semperque at-

tendi debet, ut opus impositum pro commutatione sit proportionatum materiæ legis, ut si petatur dispensatio pro laborando die festo, imponatur aliqua elemosyna pro lumine, aut vasibus Ecclesie conservandis, vel reparandis. Vid. Bened. XIV. de Synod. lib. x. c. 9. & lib. 13. c. x. n. 29.

§. II.

De potestate delegata dispensandi in legibus.

282. Inq. 1. Quotuplex sit potestas delegata? R. Est duplex, nempe simpliciter, & secundum quid. Prima adest, quando delegatur sine limitatione temporis, aut personæ. Secunda, quando datur cum limitatione temporis, vel personæ v. g. per annum, aut pro talibus personis tantum, ut facultas audiendi confessiones, per duos annos, vel solum pro hominibus, aut Sacerdotibus, non pro aliis.

283. Igitur, qui habet potestatem ordinariam dispensandi, potest eam aliis delegare, ut ea utantur, juxta formam ab ipso præscriptam, ideoque facultas delegata Episcopis a Tridentino *sess. 24. cap. 6.* ut valeant absolvere ab hæresi occulta per se ipsos, & non per suos Vicarios, ita observanda est, ubi talis facultas adhuc viget.

284. Inq. 2. An delegatus possit subdelegare facultatem sibi delegatam? R. negat. nisi aliud a superiore declaretur: quia tantum est minister, & executor illius, qui potestatem habet ordinariam. Excipitur delegatus Papæ, & alterius Principis supremi, qui potest talem facultatem subdelegare in his, quæ expresse non prohibentur sibi a Superiore. Idem intellige de delegato ab alio inferiore ad universitatem causarum, & quando delegatus inferioris Ordinarii habet ab illo expressam facultatem ad illam delegandam, quia isti omnes obtinent potestatem quasi ordinariam.

285. Potestas dispensandi amplianda est in delegato, quando ei est generaliter facta circa personas dispensandas absque expressione alicujus: uti se habet omnis potestas ordinaria, & illa, quæ

Tom. I.

respicit delegatum dispensaturum, & non cedit in præjudicium alterius, quia est favorabilis juri, & bono communi; at tamen si talis potestas est in favorem certæ personæ, vel huic concedatur, ut eligat dispensatorem (prout in Bulla Cruciatæ conceditur) tunc est limitanda, & stricte interpretanda, sicut ipsa dispensatio, quia est odiosa juri communi. Nisi in aliquibus casibus favorabilis judicetur, ut quando conceditur a proprio Principe in publicam utilitatem, vel est inserta in corpore juris; aut datur toti communitati, seu Reipublicæ, vel quando dispensatio est debita, & similibus.

286. Inq. 3. Respectu quorum possit dari dispensatio? R. solum potest exerceri in subditos, quia est actus jurisdictionis. Unde omnes, qui possunt jure ordinario in lege Superioris dispensare, intelligendi sunt respectu suorum subditorum: quare Episcopi possunt dispensare subditos suæ Diocesis tantum, Generales respectu totius Religionis, Provinciales in sua Provincia, Prælati immediati in suo Monasterio, & Vicarii in eorum absentia secundum consuetudinem, & præxim cujusque Religionis.

287. Prælati autem regulares valent dispensare ex justa causa cum suis subditis in rebus levibus, & frequenter contingentibus propriæ regulæ, & constitutionum, non tamen poterunt in perpetuum dispensare cum aliquo, nec parvo tempore cum tota communitate, quia hi sunt casus extraordinarii, & reservati Superioribus. Quæ vero causæ sufficiant, ut Prælati cum Religiosis dispense, vel in legibus Pontificis, vel in propriis observantiis, illorum prudentiæ remittendum est.

288. Inq. 4. An Legislatores, & quilibet alius, habens facultatem dispensandi cum altero in lege, voto, & juramento, possit similiter secum dispensare? In quo certum est, posse ipsum indirecte, & mediate secum dispensare: quod dupliciter fieri potest, vel quatenus ipse dispensat cum communitate, cujus est pars, & ita manet etiam ipse dispensatus: vel tribuendo alteri facultatem, ut cum eo dispense. Difficultas tantum est, an Superior immediate possit se dispensare a legis observantia eo modo, quo subditos dispensat? R. affirm.: quia non re-

Z

pug.

pugnat aliquem in se ipsum exercere actum jurisdictionis puræ voluntariæ: sed dispensatio est actus jurisdictionis puræ voluntariæ, quia neque est coactiva, nec contentiosa inter partes, nec per modum sententiæ cum cognitione causæ, quæ requirunt distinctionem personalem: ergo potest quilibet ea uti in se ipso, secumque dispensare in his, in quibus potest cum aliis.

289. Nemo tamen potest se absolvere a censuris, & peccatis, quia talis absolutio, vel est actus jurisdictionis contentiosæ, ut in censuris: vel per modum iudicii, & sententiæ, ut in sacramento poenitentiae; at dispensatio, de qua loquimur, est actus jurisdictionis pendens a voluntate conferentis, nec exposcit personarum distinctionem.

PUNCTUM IV.

De causa requisita ad validam, & licitam dispensationem.

290. In præsentibus possumus agere de Legislatore superiori, & etiam de inferiori in lege superioris dispensantibus: sive hoc habeant ex iure ordinario, sive per simplicem delegationem: an nimirum requirant causam proportionatam ad validam, & licitam dispensationem impendendam? Quod pro majori claritate diversis paragraphis expendemus.

§. I.

An Legislator valide possit dispensare sine causa in sua lege?

291. Supponimus 1. inferiores non posse valide dispensare sine causa in lege superioris, quia nullus inferior habet potestatem immutandi legem superioris, nisi eam acceperit pro aliquo casu, in quo urget rationalis, & prudens causa: erg. hac sublata, non solum illicita, sed etiam invalida est dispensatio ab inferiore facta in lege superioris. Unde subditus sciens non habere justam causam, & postulat dispensationem ab inferiori, peccat graviter, sicut ipse dispensans in lege superioris, quia cooperatur peccato dispensantis: quod non accideret, si dubitans

de causa se submitteret iudicio ejusdem dispensantis. D. Thom. 2. 2. q. 88. art. 12. ad 2.

292. Supponimus 2. Nullum Legislatorem humanum posse dispensare valide sine causa in his, quæ pertinent ad legem naturalem, & divinam propter eandem rationem. Unde dissidium solum vertitur ad leges humanas respectu earum Cbnditoris.

293. Dicendum est, quod Legislator, vel ejus superior, vel æqualis in dignitate potest dispensare valide in sua lege absque causa. Hæc conclusio adeo communis est nunc inter Canonistas, & Theologos, ut vix ullus oppositum teneat præter P. Concina, qui contrarium intendit, sed minime probat. Eam indicat D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. Ipsam docet ejus legitimus interpres Cajetanus ibi q. 97. art. 5. dicens: *Inter has autem extremas opiniones media occurrit, quæ sola vera est: scilicet, quod Princeps potest ad libitum se, & subditum aliquem eximere a lege communi jam promulgata.* Idem docet Soto lib. 1. de just. q. 6. a. 3. Ubi dicit: *In his autem, quæ merè sunt positivi juris, dispensatio sine causa a peccato non excusatur, verumtamen dispensatio tenet.* Id ipsum tenet Silvester verb. *dispensatio*, & omnes discipuli legitimi D. Th. communi consensu eam amplectuntur. Verum P. Concina assertionem junioribus tribuit, & quasi a junioribus ortam improbat. Tom. 6. lib. 1. de iure. diss. 6. §. 4.

294. Prob. tamen ratione 1. quia ad validam dispensationem solum requiritur potestas legislativa, & authoritas supra legem: sed hæc datur in Superiore legem condente, ut ex se patet: erg. dispensatio sine causa ab ipso facta in propria lege valida est. 2. Lex in fieri, & conservari pendet a voluntate Legislatoris: erg. poterit valide tollere illam, vel quoad aliquos, vel quoad omnes. 3. Absolutio censuræ data sine causa ab auctore censuræ valida est: Erg. idem est de dispensatione.

§. II.

Refelluntur argumenta.

295. Objic. 1. Ex P. Concina redargente Juris peritos, qui Pontificis voluntatem esse dispensationis regulam pro suis legibus tenent. *Et has Jurisperitorum, inquit, imprudentes, ineptasque potestatis Pontificiæ ultra justos limites amplificationes omnes collegit Martinus Lutherus, easque catholicis exprobat.* Ergo non potest Papa dispensare valide sine causa in sua lege.

296. R. neg. consequ. Lutherus, si que sequaces oblatrant contra veritatem, Hæretici garrunt in potestatem Pontificis: erg. hæc non est asserenda? Infelix consequentia! Imprudentes, ineptæve potestatis Pontificiæ ultra justos limites amplificationes minime sunt approbandæ, sed in eo, quod Pontifex, aut quilibet Princeps possit valide in sua lege sine causa dispensare, nulla imprudens amplificatio apparet: imo ipsos hæreticos idem asserere, & tenere de suo Principe respectu propriæ legis non dubitamus.

297. Objic. 2. Ex congregatione Novem virali improbante dictam dispensationem. R. Falsum esse, quod præfata congregatio negat valorem prædictæ dispensationis; ad summum enim dicit ad Pontificem: *Nec putamus licere dispensare in legibus, nisi urgenti de causa, & necessaria.* Sed hoc nihil probat, nec est ad rem: omnes enim asserant non licere. Aliud autem est licere, aliud valere.

298. Objic. 3. Ex Conc. Trident. ses. 25. cap. 18. Ubi decernit, non esse præstandas dispensationes sine causa, neque absque ejus cognitione, & summa maturitate; & aliter factas appellat *subreptitias*. R. admiratione dignum est, qualiter M. Soto ignoraverit caput Concilii, in quo ipse adfuit; & fulgore doctrinæ non parum refulsit. Non minus est mirandum, quod nullus Theologus legerit verba Concilii, quibus adeo fudit argumentum reportasse victoriam, & dispensationem Pontificis in sua lege sine causa esse *subreptitiam*, id est nullam.

299. Sed dato, & non concessio, Concilium statuere, quod arguens intendit, potest ne tollere a Papa potestatem, quam habet? Num Concilium est supra Papam? Num irritare, seu annullare querit, quod in sua propria lege Pontifex disposerit? Nec potest, nec vult. Nam ipsum Concilium declaravit omnia decrevisse, *salva semper autoritate Sedis Apostolicæ.* Hæc est veneratio, qua Concilium loquitur de autoritate Pontificis, docens omnes, quomodo loqui, & scribere de illa debeant. Si autem hæretici aliter faciunt, ignoscant illis Deus, quia nesciunt, quid faciunt.

300. Et ut clarius videat verba Concilii nullatenus suæ favere intentioni, inquirimus ab eo: an omnis dispensatio sine cognitione causæ, & absque summa maturitate præstita invalida sit? Si negat, habemus intentum: nempe quod valida est dispensatio sine causa, & ejus cognitione. Si affirmat: ergo licet revera ad sit causa, nulla est dispensatio absque ejus cognitione: quod apud omnes est falsum. Cogitur ergo asserere, quod Concilium non loquitur in sensu ab ipso intento, vel quod omnis dispensatio facta sine cognitione causæ est nulla.

301. Facilius est, & verius explicare eum submissione, & veneratione textum Concilii: dicendo: non loqui de summo Pontifice respectu legis mere ecclesiasticæ, circa quam habet plenariam potestatem (idemque est de omni Legislatore respectu propriæ legis) sed loqui de legibus canonicis, quæ aliquid juris naturalis, & divini includunt. Et in his dispensatio sine causa est invalida, ut dicunt P. Salmanticenses cum omnibus Theologis, & Jurisperitis.

302. Sed adhuc objurgantur, quia, ad Concilii Tridentini decretum nec verbum reponunt, dicit arguens: *Tria responsa, quæ ex probabilistis referunt Salmanticenses supra, ut evidentè vana rejiciamus.* Attende modestiam, ut evidentè vana, inquit, cum sint adeo vera, ut aliter nequeat interpretari textus sine injuria ipsius Concilii, & authoritatis summi Pontificis. At si referunt tria responsa ad textum Concilii, quæ veritate dicuntur, nec unum verbum ipsos reponere ad Concilii Tridentini decretum? Ad-

92
dit: De patrum auctoritate alium apud eos silentium. Perdocti Salmanticenses optime norunt, SS. Patres nusquam dubitasse de potestate Pontificis in sua lege, sed ubique eam reverenter coluisse.

303. Objic. 4. Nullam esse dispensationem absque justa causa concessam, testantur communi consensione Patres omnes. R. quod nec unus reperitur S. Pater, qui testetur nullitatem dictæ dispensationis. S. Bernardus lib. 3. de considerat. oppositum expresse testatur: nam paulo ante verba a Concina producta, ita ad Eugenium Papam fiducialiter loquitur: *Sic faciundo probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiae forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum & debeatis, questio est. Quid clarius, & luculentius!*

304. Nec secundus locus ejusdem S. Doctoris de præcepto, & dispensatione aliquid ei favet: Ibi enim agebatur, an Abbates poterant dispensare in regula S. Benedicti, vel immutare eam? PP. autem Salmanticenses cum omnibus Theologis docent Prælatos regulares immediatos non posse valide dispensare sine causa in regula, & constitutionibus suæ religionis, ea ratione, quia inferior dispensat invalide sine causa in lege Superioris. Ex quo minime inferitur conditorem legis non posse in ea valide sine causa dispensare.

305. Objic. 5. Ex principiis Angelici Doctoris loco supra citato evidenter inferitur nullitas prædictæ dispensationis: erg. R. neg. ant. non parva irrogatur injuria Doctissimo Cayetano, meritissimo Soto, cæterisque præclarissimis Thomistis, qui adeo exæcutientes putantur, ut non viderint evidentiam hujus illationis: quin potius oppositum dissertis verbis asserant. Sed re vera ex doctrina Angelici nihil evidenter inferitur.

306. Dicimus ergo, quod ex principiis laudatis D. Thomæ, potius inferitur validam esse dispensationem sine causa a Principe datam in sua lege, quam oppositum; quia D. Thomas ait: *Si autem absque hac ratione (causa) pro sua voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens.* Sed stat dispensationem esse infidelis, & imprudentem, & tamen validam:

erg. Probatur minor tum quia stat, derogationem legis sine causa esse infidelis, & imprudentem, & nihilominus manere validam: erg. idem de dispensatione. Tum quia dispensatio sine cognitione causæ est infidelis, & imprudens; & tamen, si causa adsit, est valida, etiam ab inferiori facta in sententia communi: erg. quod dispensator sit infidelis, & imprudens in dispensatione, non tollit validam esse dispensationem; ergo ex principiis D. Thomæ non inferitur evidenter nullitas dictæ dispensationis; imo potius inferitur clare validam esse, ut propugnant PP. Salmanticenses.

307. Probare tandem intendit Concina suam assertionem a ratione dicens: *Dispensatio sine causa data est injusta: erg. nulla. Consequentia, ait, videtur evidens, non minus, ac necessaria.* R. submisse, quod licet antecedens esset undequaque verum, consequentia nec vera est, nec inferitur. D. Thomas dispensationem sine causa datam non appellat injustam, sed infidelis, aut imprudentem. Concesso tamen antecedenti, negatur consequentia. Derogatio legis sine causa est injusta, & tamen non est nulla. Absolutio censuræ sine causa ab auctore censuræ est injusta, & nihilominus non est nulla. Contractio matrimonii ab sponsato cum alia est injusta, & tamen non est nulla, sed valida. Neque omnis emptio, aut venditio injusta est nulla: ergo consequentia enthymematis non solum non est evidens, aut necessaria, sed potius notha, aut illegitima. Quia aliud est actionem esse illicitam, aliud esse invalidam: solum autem est invalida, quando fit contra legem irritantem, vel a non habente auctoritatem, quod non verificatur in Legislatore dispensante in sua lege. Nec in re adeo clara immorati essemus, nisi P. Concina contra plures Doctores, & præsertim contra per doctos Salmanticenses, adeo acriter urgeret. Non defendimus eos, ubi forsitan dormitaverunt imo sæpe illos corrigimus: at ubi bene scripserunt, cur defendendi non sunt? Bened. XIV. dicit, quod de hac veritate nemo ambigit; Concina autem non solum ambigit, sed objurgat, ac declamat contra Salmanticenses, qui eam optime propugnant; & defendendi non sunt? Nul-

Nulla equitatis ratio id sustinere valet. Vid. Bened. XIV. in Synod. lib. 13. c. 5. num. 7.

§. III.

Quale sit peccatum dispensare sine causa in propria lege?

308. Dispensare sine causa etiam in lege propria esse peccatum, omnes docent cum D. Thoma 1. 2. q. 97. art. 4. An vero sit grave, aut leve ex genere suo, est non parva difficultas inter Auctores. Alii enim putant, & quidem probabiliter, quod aliquoties ita dispensare non sit peccatum grave, nisi adsit scandalum, aut aliorum præjudicium, vel aliud damnum extrinsecum: quia Legislator est conditor, & dominus suæ legis: ergo sine gravi deordinatione valet illam aliquoties relaxare.

309. Dicendum tamen est dispensare in re gravi sine causa adhuc in propria lege esse peccatum lethale ex genere suo: quia tunc peccatum est lethale ex genere suo, quando intra latitudinem suæ speciei pertingit ad grave; sed dispensare sine causa in re notabili pertingit ad grave intra latitudinem suæ speciei. Prob. min. quia sic dispensans non solum laedit justitiam legalem, & distributivam in re notabili, sed etiam declaratur reus acceptionis personarum a D. Thoma ubi supra ad 2.

310. Diximus in re notabili, quia in rebus levioris momenti dispensare sine causa in lege propria omnes tenent non esse peccatum grave. At in re notabili violare justitiam esse grave peccatum nemo debet ambigere; cum justitia ex genere suo, seclusis aliis, intra suam speciem graviter obliget.

311. Ex quo plane inferitur, quod peccatum dispensationem scienter sine causa in re magno momenti peccat graviter, inducit enim Superiorem ad rem sibi graviter illicitam; e contra autem non peccat graviter dubitans de sufficientia causæ, ut supra diximus. Verum quando bona fide ex parte petentis, & dantis dispensatio fuit concessa, & subinde constat causam non adfuisse, nescio quomodo illa licite uti possit, ut quidam affir-

mant: quia bona fides particularis excusat a culpa, quamdiu adest, sicut ignorantia invincibilis; non tamen dat actu valorem, nec bonitatem.

312. Objic. Contra principalem assertionem. Legislator est conditor, & custos suæ legis: Erg. sine gravi piaculo, vel peccato poterit in illa prout libuerit dispensare. R. neg. consequentiam, imo & antecedens, quia licet Legislator sit conditor legis, postquam illam promulgavit, jam non est absolute dominus, sed custos; alias posset licite dispensare in illa sine causa, quod nemo adstruit, esto de gravitate culpæ ita dispensantis sit dissidium.

313. Inq. An sit licitum uti dispensatione sine causa obtenta? R. cum distinctione: nam loquendo de ipso Legislatore, qui se ipsum dispensavit, illicitus est usus dispensationis, sicut illicita fuit ipsa dispensatio: & cum semper pendeat ab ejus voluntate, debet illam revocare, consequenterque peccat ejus usu, & prosecutione.

314. Loquendo vero de subdito, probabile est licite uti posse dispensatione sine causa obtenta, præcisio scandalo, aut alterius damno: quia vere non peccat contra legem, a qua exemptus est, licet fortasse peccaverit petendo dispensationem; semel tamen dispensatus jam non peccat: quia nec tenetur se conformare cum aliis, nec ipsi incumbit dispensationem revocare.

315. Nihilominus dum certo constat de nullitate causæ probabilis iudicamus, non licere usum illius: tum quia dispensationem ex se illicitam suo facto approbat: tum quia sine causa cæteris non se conformat: tum denique quia scandali causa est aliis, qui noverint usum dispensationis sine rationabili causa obtentæ. Non tamen ea utens incurrit penas latas contra violatores legis, a qua vere est absolutus, utpote valide dispensatus. Quod a fortiori tenet, quando inferior sine causa, licet bona fide, dispensat in lege Superioris. Cognito enim errore, nequit dispensatus uti dispensatione.

§. IV.

De causa ad validam, & licitam dispensationem.

316. Inq. 1. Quotuplex sit causa eximendi aliquem a lege? R. triplex causa occurrere potest, *certa, sufficiens, & necessitans*. *Certa* est, quæ per se liberat ab obligatione legis, ut infirmitas, quæ dum est actualis, & gravis, non indiget dispensatione, ut a jejunio, & auditione sacri excuset: idem intelligas, quando probabilius timetur notabile detrimentum salutis ex adimplerione legis. Si autem dubium sit præjudicium, causa, vel excusatio, recurrendum est ad Superiorem, aut lex observanda, ut docet D. Thom. Causa *sufficiens* est, quæ nec urget superiorem ad dispensandum, nec ex se eximit ab obligatione, sed sufficit, ut dispensatio rationabiliter concedatur. Unde minus requiritur, ut quis a lege eximatur per dispensationem, quam per solam causam: alias frustranea esset potestas dispensativa. Causa *necessitans* dicitur, qua existente, Superior tenetur dispensare, ut postea videbimus.

317. Igitur causa sufficiens judicatur, quæ cum lege proportionem habet, taliter, quod pro gravius gravior, pro levioribus levior requiritur: & ideo generalis regula vix assignari valet, & prudentum judicio expendenda est. Illud præcipue attendi debet, quod dispensatio dirigatur ad bonum commune, sed non requiritur præcise, quod immediate bonum commune respiciat, sufficit enim, ut ad illud mediate ordinetur. Attendenda est etiam *pietas, utilitas, & necessitas* dispensationis, ex Tridentino *sess. 35. cap. 48. de reform.* & etiam dignitas petentis, & concedentis, tempus, & locus, & denique quoties observantia legum vergeret in damnum commune, vel particulare. Alias peculiares causas assignare pro diversis legibus ad suas materias opportunum spectat.

318. Inq. 2. An quando dubium est de causa sufficienti pro dispensatione alicujus legis, vel voti possit eam impendere Superior? R. quod si petens dispensationem dubius de causa, vel suffi-

cientia illius, rem totam, ut est, exponat superiori, manebit tutus in conscientia, obtenta dispensatione; nam ad petentem solum pertinet veritatem patefacere, & se judicio superioris submittere; per quod potest practice dubia emergentia deponere, ita D. Thom. 2. 2. q. 88. *art. 12. ad 2.*

319. Inq. 3. An sufficiat ad validam dispensationem, quod causa sufficiens re ipsa detur, licet a dispensatore non cognoscatur? Tria supponuntur ut certa: *Primum*, non requiri cognitionem judicalem causæ, licet in foro exteriori possit repelli dispensatio sine illa, nisi causa esset alias per se manifesta, vel posset probari per instrumenta sufficientia. *Secundum*, illicite procedere dispensantem sine cognitione causæ, licet re ipsa detur, quia ad minus imprudenter operatur. *Tertium*, posse in judicio revocari talem dispensationem: quia saltem est contra jus positivum, & sic potest infirmari: quibus positus.

320. Resp. Quod si causa vere adsit, licet dispensator superior, aut inferior mala fide procedat absque illius cognitione, valida est dispensatio, qua dispensatus uti licite potest, donec revocetur. Hanc resolutionem Patrum Salmanticensium amplectitur Pater Concina, licet consequenter non procedat; ipse enim contendit, & inculcat Tridentinum *sess. 25. cap. 18.* irritare dispensationes a quocumque Superiore præstatas, etiam in lege propria, sine causa. Concilium vero eisdem verbis requirit causam, & cognitionem causæ: Ergo si juxta P. Concina invalidæ sunt omnes dispensationes sine causa, ita etiam essent sine cognitione causæ, si consequenter procederet. Assertio tamen.

321. Prob. *Ex cap. Nihil, de elect.* Ubi dicitur electum sine causæ examine esse ejciendum, si sit indignus: ergo si fuerit dignus, etiam sine causæ examine, ejciendus non est. Probat ratione: tum quia existente causa, & autoritate nihil aliud requiritur ad valorem dispensationis: tum quia dum Concilium requirit cognitionem causæ, ostendit, quid fieri debeat, non tamen quid fieri possit.

322. Inq. 4. An teneatur dispensator

legitima causa occurrente dispensationem concedere postulanti? Triplex reperitur in jure dispensatio, *prohibita, permissa, & debita* in hac distinctione conveniunt omnes, licet subinde in ejus explicatione a communi via quisquam recedat.

323. Dicimus, ergo, quod dispensatio *prohibita* illa est, quæ conceditur a dispensatore sine causa in propria lege, vel in omnibus sine cognitione causæ, hæc est proprie dispensatio, quæ prohibetur a Tridentino loco citato, & alibi, tam a jure, quam ab homine. *Permissa* est, in qua exponitur causa sufficiens, non tamen urgens, & ideo appellatur *miseri cordia, indulgentia, & gratia*: potestque Superior eam concedere, aut negare; ex quo sequitur, quod existente æquali causa in duobus, valet dispensare cum uno, & non cum alio, quia est gratia, quam valet ad placitum, prudenter quidem distibere. Alias esset adstrictus, vel utrique concedere, vel utrique præcise denegare, quod nemo dicere jure valet.

324. Dispensatio *debita, aut necessaria* est, quando datur urgens causa, vel vitandi gravis mali, nempe scandali, aut notabilis detrimenti communis, vel privati; vel quando valde conducit ad bonum commune, & etiam dum est expressum in jure, vel jubetur ab homine, ut tali causa urgente dispensatio impertitur. Ratio clara est, quia quilibet tenetur necessitati, aut damno proximi occurrere, cum possit: ergo multo magis Prælati, quibus incumbit bono consulere subditorum: ergo in dictis casibus tenentur dispensationem concedere. Alias peccabunt graviter, vel leviter juxta materiam gravitatem; sed non dispensatus nullo modo poterit agere contra legem, licet injuste denegetur ei dispensatio. Nisi causa adeo sit urgens, ut sufficiat ad extrahendum eum a lege.

325. Inq. 5. An dispensatio per dolum extorta valida sit? R. Dispensatio dolosa potest esse *subreptitia, vel obreptitia*: *Subreptitia* est, in qua reticentur illa, quæ juxta veritatem exponi debent secundum consuetudinem, jus & stylum Cancellariæ. *Obreptitia* est, quando in petitione falsitas exponitur, vel allegatur causa falsa. Utraque dispensatio nulla est,

licet inculcate veritas exprimenda taceatur, aut falsitas exponatur. *cap. 7. de instrumentorum cap. 2. de filiis Presbyterorum in 6.*

326. Idem dicitur, quando plures causæ, aliæ veræ, aliæ falsæ constituunt unam causam totalem dispensationis, in *cap. 20. de rescriptis*. Si vero ex pluribus causis una sufficiens justa, & vera sit, valida remanet dispensatio: licet aliæ nec veræ, nec justæ sint, & idem est, quando exponitur causa finalis, & impulsiva, nam dispensatio valida est, si finalis & principalis fuerit vera, licet impulsiva sit falsa.

327. Pro quo nota, duplicem causam assignari a Doctoribus: alia, quæ dicitur *motiva*, seu *finalis*, & est, quæ concernit intrinsecè materiam rescripti, & quæ sufficienter justam efficit dispensationem. Alia *impulsiva*, propter quam Superior facilius dispensat: sine illa tamen secundum rectam rationem, & causæ meritum, eodem modo dispensaret. Ut si in petitione exponatur, quod postulans est amicus, sapiens, probus, aut aliud hujusmodi: quod licet verum non sit, nullatenus vitiat rescriptum, aut dispensationem.

328. Inq. 6. An dispensatio extorta per metum sit valida? R. affirm. quia gesta per metum valida sunt, nisi in casibus in jure expressis. Metus enim non tollit simpliciter voluntarium; sed in jure solum excluditur matrimonium, & absolutio ab excommunicatione cum aliis actibus; non vero dispensatio: Ergo hæc valida est. Aliquando tamen illicita est, ut si metus injuste incuteretur; si vero juste incutitur, licita erit. Ut si minaretur, se conquesturum ad Superiorem, vel accusaturum de crimine, de quo posset licite eum accusare: tunc dispensatio per metum extorta licita, & valida est, supposita causæ proportionem. Poterit autem superior revocare in poenam delicti dispensationem præstitam ex gravi metu injuste sibi incusso: imo conveniens erit eam revocare. Nec subditus tute consuli potest, ut ea utatur sine ejus confirmatione, præcisa urgenti causa, aut necessitate.

PUNCTUM V.

§. I.

Quibus causis dispensatio cesset?

An cessante causa motiva, cesset ipsa dispensatio.

329. Inq. Quot modis cesset dispensatio? R. Tripliciter cessare: 1. Per cessationem causæ motivæ, seu finalis. 2. Per revocationem dispensantis. 3. Per renuntiationem dispensati. Sed ante omnia quatuor supponenda sunt. Primum, quod dispensatio commutativa, seu mixta aliqua commutatione, non cessat, etiam causa motiva cessante, quia ipsa commutatio, seu materia subrogata sufficit pro causa. Similiter non cessat dispensatio, quando præstita fuit cum aliquo opere, vel in remunerationem meritorum: hæc enim se habet, ut causa.

330. Secundo supponimus, quod si dispensatio pura, seu simplex, de qua deinceps loquimur, sortita sit suum adequatum effectum, non cessat, nec potest ab aliquo revocari, ut si dispensatur ad ordines, vel beneficium, jam ordinatus fuerit, vel adeptus beneficium. Si autem effectus sit divisibilis, poterit cessare, aut revocari dispensatio quoad illos effectus, quos non dum sortita est: ut si dispensatus ad ordines unum, vel alium suscepit, sed non ultimum.

331. Tertio supponimus, quod si non cessat causa motiva totaliter, sed perseverat ex parte, non cessat dispensatio, licet ab initio non esset pars remanens causa sufficiens ad obtinendam dispensationem: quia juxta regulam 73, *juris in 6. Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.* Si autem dubitetur, an causa totalis motiva cessaverit pro dispensatione standum est: favet enim illi titulus possessionis.

332. Quarto supponimus, quod si causa finalis non consistat tempore, quo Papa, vel ejus Penitentiarius dispensat, nulla est dispensatio; idemque intelligas, si antequam ejus delegatus commissionem dispensandi executus fuerit, quia nec huic facultas committitur dispensandi sine causa.

333. Dicendum est, quod dispensatio absolute concessa, & quæ non habet tractum successivum, non cessat, etiam cessante causa motiva, & totali: quia per dispensationem absolutam lex tollitur; sed reviviscere non potest, nisi per legitimam potestatem, a qua potuit incipere, nempe Legislatoris: ergo dispensatio non cessat per hoc præcise, quod cesset causa motiva.

334. Si autem dicas cum quodam recentiore; quod dispensatio non tollit legem: respondetur negando assumptum, quia dispensatio, & revocatio quoad effectum idem sunt; sed revocatio tollit legem: ergo & dispensatio. Quod adeo verum est, ut etiam in dispensatione conditionata teneat. Dispensatio enim conditionata, durante causa, tollit legem, sed quia pender a conditione existentis causæ, pereunte causa, perit ipsa dispensatio, & reviviscit lex, alias dispensatio esset præcise excusatio, non vero relaxatio legis.

335. Extinguitur ergo lex, & obligatio ejus per dispensationem simpliciter, & absolute obtentam. Tunc autem censetur absolute concessa dispensatio, quando ex circumstantiis postulantis, aut rescripti colligitur impertiri absque ulla limitatione, aut conditione: Ut quando quis obtinet dispensationem absolutam ab irregularitate ob inopiam ministrorum, quæ licet postea per accidens cesset, potest licite in sacris ministrare. Et idem est de inhabili ad dignitates, & officia, sive ecclesiastica, sive secularia, cui Princeps abstulit inhabilitatem propter honestatem morum, licet decursu temporis mutet mores, habilis permanet, & uti potest dispensatione sibi concessa, & idem est de impedimentis matrimonii, & de votis, quæ si absolute, & simpliciter tollantur ex justa causa, hæc deficient, non reviviscunt.

336. Objic. 1. Valor dispensationis pender a voluntate dispensantis; sed dispensans nequit velle rationabiliter dispensatio-

tionem concedere, nisi pro tempore, quo durat causa: Ergo hæc cessante, cessat dispensatio.

337. R. quod dispensatio pender quidem a rationabili voluntate dispensantis: voluntas autem dispensantis est rationalis semper, ac datur justa causa dispensandi absolute. Non enim dispensator, sicut nec Legislator tenetur prævidere effectus contingentes, sed ea quæ per se, & regulariter eveniunt, vel judicantur eventura: & semel justa dispensatione concessa absolute, non reviviscit lex per cessationem causæ, sicut semel abrogata lege ex justa causa, licet ista postea cesset, nullatenus lex reviviscit: Quapropter docet Glossa in *cap. ex tua. De filiis Præsb. dispensationem semel concessam non esse revocandam ex superveniente facto.* Dispensatio igitur absoluta distinguitur apud omnes a conditionata ex *cap. Abbas. de verb. signif.* & distinctio stat in eo, quod absoluta conceditur absolute absque ulla conditione.

338. Objic. 2. Qui obtinuit dispensationem comedendi carnes, non jejunandi, vel non recitandi ob infirmitatem, vel debilitatem, cessante infirmitate, cessat dispensatio: ergo idem est de omni dispensatione.

339. Resp. Concesso antecedenti, negando consequentiam; quia dum actus, ad quem datur dispensatio, habet tractum successivum, ut in abstinentia, jejunio, & recitatione, datur multiplex dispensatio, quæ respicit diversa tempora, in quibus actus debet apponi, & ideo si tunc causa non adest, cessat regulariter dispensatio pro illo tempore. Et hæc est doctrina PP. Salmaticensium *10. 2. tr. 9. cap. 14. n. 30. & tom. 3. tract. 11. cap. 5. n. 93.* illam tamen quidam junior reticet, & solum adducit in medium exemplum infirmi infirmitate ex se perpetua, ob quam a summo Pontifice absolutam, & perpetuam obtineret dispensationem, in quo casu raro, vel alio simili, docent prædicti Patres perseverare dispensationem, etiam cessante causa, donec a Pontifice revocetur.

§. II.

De revocatione, & renuntiatione dispensationis.

340. Inq. An dispensatio absolute concessa cesset per mortem dispensatoris? R. Negative, quia est gratia facta, & comparatur donationi, quæ acceptata durat etiam post mortem donatoris. Unde dispensatus a jejunio, abstinentia, vel recitatione ob virium debilitatem, poterit post mortem dispensatoris uti dispensatione, quoadmū causa perdurat. Si vero dispensatio concessa sit sub conditione, donec nobis placuerit: vel ad arbitrium nostrum, expirat per mortem concedentis, si res integra sit, incepta tamen judicia dispensatus perficere valet. Ita docent omnes asserendo, quod si Confessarius virtute facultatis sibi concessæ a Superiore ad arbitrium suæ voluntatis, incipiat audire confessionem, potest illam finire: in quo inuunt, quod approbatio ad beneplacitum Episcopi expirat in ejus morte.

341. Sed revera in oppositum prævallet consuetudo, & quidem rationalis: nam semper, vel fere semper expenduntur litteræ approbatoris ad placitum, vel arbitrium Ordinarii. Si igitur hæc approbatio cessaret morte concedentis, tota Diæcesis maneret absque ullo Confessario delegato. Quomodo autem credi potest hanc esse voluntatem Episcopi? Certius est apponi illam clausulam ad innuendum, quod approbatio, vel jurisdictionis non conceditur adeo absolute, quod nequeat revocari a Diocesano, quando expediens sibi visum fuerit. Dispensatio, quæ impertitur sub conditione, donec revocetur, vel ad arbitrium Sedis Apostolicæ, non cessat per mortem concedentis. Vid. *tr. 27. n. 240.*

342. Circa revocationem dicimus, quod si dispensatio concessa fuit valide sine causa a Legislatore, potest, & debet eam revocare. Imo licet ex juxta causa præstita fuerit, valide, & licite ex nova causa queit revocari ab ipso: quia semper pender a sua voluntate quoad illos effectus, quos nondum sortita est. Sine causa tamen illicite revocabit dispensatio-

tionem justam, quia esset quaedam animi inconstantia, quæ ex genere suo est peccatum veniale, præciso scandalo, aut alio damno: sed valida esset revocatio. Similiter potest Superior omnes dispensationes sibi inferiorum, justa causa valide, & licite, revocare, quia potestas inferioris subordinata est superioris potestati; peccaret tamen secundum gravitatem materiæ, si absque causa eas revocaret: quia est contra debitum ordinem, & decorem inferioris, ejus acta absque causa rescindere.

243. Inferior minime potest dispensationem a Superiore concessam revocare: quia nequit illius acta infringere. Potest tamen dispensationem a se juste concessam in lege Superioris cum causa revocare: facultas enim dispensandi annexam habet facultatem justa causa revocandi. Verum nequit inferior licite, nec valide revocare sine causa dispensationem a se concessam in lege Superioris, quia nihil potest disponere sine causa circa superioris legem. Hac ergo semel ablata per dispensationem justam, non habet ultra facultatem iterum illam ponendi, vel revocandi sine causa.

344. Cessat etiam dispensatio per renunciationem factam a dispensato. Renunciatio autem alia est *expressa*, alia *tacita*. Expressa est, qua verbis sufficientibus cessio favoris declaratur; tacita est quando ex signis colligitur in dispensato voluntatem adesse cedendi dispensationi. Quando renunciatio est sine damno tertii, & ante effectum secutum facta a dispensato, & acceptata a dispensatore, tollit dispensationem: quia quilibet potest renunciare proprio favori, dummodo non cedat in præjudicium tertii, aut communitatis; vel nisi Prælati præcipiat subdito uti dispensatione, quo casu tenetur inferior obedire Prælati, quando ex justa causa id ei præcipit.

345. Igitur ad renunciationem completam requiritur voluntas dispensati, & acceptatio dispensatoris: quamdiu enim dispensator non acceptat, perseverat dispensatio; sed post completam renunciationem nequit dispensatus amplius uti dispensatione; alias ageret contra legem.

CAPUT VII.

De consuetudine.

PUNCTUM I.

Notio, & divisio consuetudinis.

346. Inq. 1. Quid sit consuetudo? R. Est *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi lex deficit*. Dicitur *jus quoddam*, nempe ex actibus frequentatis ortum, nam ipsi actus usitati sunt causa, consuetudo vero est effectus. Differt autem ab usu, & more, quia usus est *actus liber voluntatis applicatus in exercitio*. Mos est *frequens usus similitum actuum*, & consuetudo proprie talis est *jus ortum ab usu, & more*, inducitque legem, seu obligationem ad similes actus: Unde dicitur *jus moribus institutum*, id est, non verbis, aut scripto sancitum; ex quo consuetudo lex non scripta dicitur. *Ubi lex deficit*, hoc est, ubi lex non adest, vel derogatur.

347. Inq. 2. Quotplex sit consuetudo? R. potest esse triplex nempe *contra legem, juxta legem, & præter legem*. *Prima* derogat legem, quin aliam inducat. *Secunda* est executio legis, ideo nec derogat, nec inducit legem. *Tertia* inducit novam legem; talis est v. g. consuetudo jejunandi in vigilia Pentecostes. Convenit consuetudo cum stylo, & præscriptione, & ab eis differt; stylus enim est quaedam consuetudo non generalis, sed limitata ad forum judiciale. Præscriptio etiam est quodam jus ortum ex facto, sed differt a consuetudine, quia est jus particulare, & quia requirit bonam fidem, & non Principis consensum, cum consuetudo hunc, & non illam requirat, & sit jus communitatis.

348. Solet etiam dividi consuetudo in *rationabilem, & irrationabilem*, sed improprie, quia irrationabilis non est consuetudo, sed corruptela. Deinde dividitur in *ecclesiasticam, & civilem*. Non dicitur *ecclesiastica*, quia præcisè ab ecclesiasticis introducat, sed quia est de actibus ad finem supernaturalem ordinatis, sive ab ecclesiasticis, sive a secularibus exercentur, ut consuetudo jejunandi,

Cap. VII. De consuetudine.

PUNCTUM II.

De conditionibus ad consuetudinem.

352. Inq. 1. Quot condiciones requirat consuetudo, ut sit legitima? R. quinque. *Prima*, quod sit rationabilis. *Secunda*, actum libera, & publica frequentia. *Tertia*, longum tempus. *Quarta*, consensus Principis. *Quinta*, animus obligandi.

353. Prima consuetudinis conditio est, quod sit consona rationi, & bono communi: quia consuetudo legitime introducta habet vim legis; sed lex debet esse rationabilis, hoc est, bono communi conveniens, & honestati non contraria: erg. idem habere debet consuetudo legitima.

354. Quapropter contra legem naturalem nulla potest prævalere consuetudo: quia actus contra illam sunt intrinsece mali; ex actibus autem intrinsece malis nulla consuetudo, sed potius abusus induci potest. Similiter contra jus divinum invalida est omnis consuetudo, quia lex divina ex sola Dei voluntate pendet, per nullamque voluntatem humanam abrogari potest. Verum contra legem humanam prævalere potest consuetudo, quæ illam abroget, quia licet omnis lex humana rationabilis sit; potest hic, & nunc occurrere circumstantia, ratione cujus irrationabilis evadat, & ideo rationabilis sit opposita consuetudo. Supposita enim populi consuetudine, censetur Legislator velle auferre legem, ne multitudo amplius per illam obruatur. Ita D. Thom. ubi supra ad 2.

355. Inq. 2. An consuetudo introduci possit per actus illicitos? R. affirm. inducitur enim per actus legi humanae contrarios. Postea autem introductam consuetudinem observantes excusantur a culpa. Neque tenentur investigare, quæ habuerit initia, sed præsumere queunt, se licite operari. Nam recte fieri præsumitur, quod ab omnibus exercetur. *L. 1. de quibus ff. de legibus*. Pro quo nota, quod consuetudo considerari valet in triplici statu: in principio videlicet, in progressu, & in termino, seu præscriptio.

nandi, vel observandi festum tali die. *Civilis* est, quæ ad bonum civile, & politicum ordinatur: & utraque juxta communitates, a quibus ortum ducit, subdividitur. Si enim sit totius Ecclesiæ, *canonica* dicitur. Si totius Regni, appellatur *communis*. Si sit alicujus Provinciae, civitatis, aut diocesis, dicitur *nationalis, municipalis, aut diocesana*.

349. Inq. 3. A quibus possit consuetudo introduci? R. quod persona privata, licet sit Princeps supremus, nequam introducere potest consuetudinem, ad hanc enim requiritur plurium consensus. Idem est de communitatibus imperfectis, ut domus, vel familia, quæ non possunt introducere consuetudinem. Possunt tamen communitates perfectæ, ut regna, provincie, & civitates: & hoc tenet etiam si leges ferre non possint, quia ad introducendam consuetudinem legitimam sufficit esse communitatem perfectam capacem gubernari per leges, quamvis potestatem non habeat leges condendi: talis enim communitas introducendo consuetudinem, statuit legem, non ut suam, sed ex consensu Principis tacito, vel expresso, ut docet D. Th. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3.

350. Duo vero notanda sunt. *Primum*, consuetudinem legis abrogativam debere introduci ab his, qui legem observare tenentur: Unde pueri, amentes, qui ad leges non adstringuntur, non possunt inducere consuetudinem legis abrogativam. Similiter nec femine queunt abrogare per consuetudinem leges viros obligantes, nec e contra. Nec denique seculares possunt per actus contrarios ab ecclesiasticis obligationem legis propriae auferre, aut e contra: nisi quando materia est communis.

351. *Secundum*, quod consuetudo tam abrogans legem antiquam, quam inducens novam, debet introduci a majori parte communitatis, quare non sufficit minor pars, nec requiritur tota communitas; sed sat est majoris partis consensus, & frequentia actuum. Cæterus mercatorum, aut gremia, sicut particularibus legibus diriguntur, ita consuetudinem introducere possunt. Denique quælibet communitas, quæ peculiaribus legibus gubernatur, consuetudinem legitimam inducere valet.

tione. In primo peccant legem violantes, non vero in secundo, & tertio.

356. Quando consuetudo est immemorabilis, vel ab omnibus observatur, presumenda est rationabilis, quia iustum iudicatur id, in quo omnes conveniunt; si autem legi adversetur, arbitrio prudentum iudicandum est, an sit reipublice expediens. In dubio iustitiae consuetudinis iam introductae, ipsi standum est: Si vero non solum sit contra legem, sed a lege prohibita, in dubio de iustitia illius, debet observari lex, quae est in possessione.

PUNCTUM III.

De aliis conditionibus consuetudinis.

357. Inq. 1. Quanam sit secunda conditio consuetudinis? R. est libera, & publica actum frequentia. Triplex qualitas requiritur in actibus, ut per eos inducatur consuetudo: nempe, quod sint liberi, frequentes, & publici. Debent quidem esse liberi, & humani, quia consuetudo debet introduci ex consensu libero-multitudinis: quare si per vim, aut metum gravem populus exerceat, & repetat actus, quantumvis longo tempore in ea persistat, non censetur adhibere consensum requisitum pro consuetudine.

358. Pariter, si ex ignorantia introducatur consuetudo, nulla est, quia ignorantia aufert libertatem. Igitur si populus ignorans, aut falso iudicans, legem adesse, actus repetat; licet alias essent sufficientes ad introducendam consuetudinem, deposita tamen ignorantia, & cognito errore, evanescit consuetudo.

359. Secunda qualitas est, quod actus sint frequentes. Unde non sufficit, ut bis, aut ter repetantur: quia consuetudo requirit usum, frequentiam, & repetitionem per longum tempus: quod non verificatur, quando actus solum bis, aut ter repetuntur. Hoc autem prudentum arbitrio relinquendum est. Nam in una materia plures requiruntur, in alia pauciores sufficiunt iuxta naturam, & occasiones; quae circa tales actus occurrunt.

360. Tertia qualitas est, quod actus sint publici, & notorii; quia actus clam, & in occulto exerciti nequeunt manifes-

tare consensum populi, aut Principis. Praeterea sicut ad legem scriptam promulgatio publica necessaria est, sic ad legem non scriptam est necessaria promulgatio, quae non voce, sed manifesta factorum repetitione publicatur. Nec requiritur praecise notorietas iudicialis, sed sufficit facti.

361. Inq. 2. Quanam sit tertia conditio consuetudinis? R. quod continuetur per longum tempus. Sed in assignando tempus requisitum variant Doctores. In primis circumstantiae expectandae sunt, praecipue, quae sit natura legis abrogandae; minus enim temporis exigitur in legibus, quarum actus frequentius occurrunt, quam in aliis.

362. Igitur determinatio temporis prudentum iudicio computanda regulariter est, licet ad introducendam consuetudinem praeter legem, aut contra legem civilem sufficere decennium, contra legem vero ecclesiasticam requiri quadragenarium, communiter iudicetur. Tempus autem ad consuetudinem debet esse continuatum: tum quia id ipsum requiritur ad praescriptionem: tum etiam, quia si interrumpitur consuetudo, jam non censetur durare per decennium, aut quadragenarium. Quapropter si intra temporis spatium communitas, aut maior pars communitatis contra illam agat, vel si Princeps resistat, interrumpitur tempus, ita ut praeteritum non amplius pro consuetudine computetur.

363. Quarta consuetudinis conditio est, ut introducta sit ex consensu Principis. Non autem requiritur expressus consensus, sed sufficit tacitus, seu praesumptus, ut tolerantia Principis cum potest de facili resistere: nam tolerantia pura, cum resistere non potest, minime est consensus; & ideo plura per patientiam tolerantur, quae non approbantur. *Iuxta cap. Jam dudum, de prebend.* Verum sufficit generalis consensus Principis, nec requiritur, quod in specie notitiam habeat talis consuetudinis. *cap. finali, de consuet.* Alias vix ullae consuetudines municipales, sive civiles, sive ecclesiasticae possent esse legitimae, cum Principes haud facile particularium locorum, aut Provinciarum notitiam habere valeant.

364. Quinta, & ultima conditio con-

sue.

suetudinis est, quod populus, vel major pars animo se obligandi, illam inducat, eamque tali animo tempore pro consuetudine requisito prosequatur, quia consuetudo accipitur pro lege; sed ad legem requiritur animus obligandi in Legislatore: erg. etiam ad consuetudinem in populo. Si autem initium ex animo se obligandi fuerit, progressus vero ex sola devotione, consuetudo vim legis non sortietur.

365. Aliquae sunt consuetudines, quae utpote sola devotione introductae, nullam inducunt obligationem, ut saluti Angelica ad B. Virginem, dum cimbalum mane, & sero pulsatur, aspersio aquae benedictae in ingressu Ecclesiae, sumptio cinerum prima die quadragesimae, accipere palmas Dominica Palmarum, & alia huiusmodi.

366. Verum discernere quandam consuetudo introducta est animo se obligandi, vel tantum ex devotione, iudicio prudentum relinquendum est. Soleat tamen assignari tria iudicia. Primum, quando populus, aut major pars in materia ex se gravi uniformi observantia in tali consuetudine convenit. Secundum, si Superiores ejusmodi consuetudinis violantes graviter reprehendant, aut puniant. Tertium, cum prudentes, & timorati male sentiunt de transgressoribus consuetudinis. Quando haec tria simul concurrunt, nisi constet, communitatem se noluisse sub culpa obligare, iudicandum est, introductam fuisse consuetudinem sub obligatione, sive gravi, sive levi; sive ad culpam, sive ad poenam. Actus enim agentium liberorum non operantur ultra eorum intentionem. In dubio autem, an consuetudo sit introducta animo se obligandi, vel solum ex devotione, gratitudine, aut liberalitate: an sub gravi, vel levi: sub poena, vel culpa: In omnibus pars tutior, vel saltem probabilior amplectenda est.

PUNCTUM IV.

De effectibus consuetudinis.

367. Inq. 1. Quotplex sit effectus consuetudinis? R. est triplex. Primus inducere novam legem. Secundus tollere legem.

Tom. I.

gem antiquam. Tertius interpretari legem.

368. Primus igitur effectus legitimae consuetudinis est obligare in conscientia, sortitur enim conditiones legis: & sicut ista potest gravem, vel levem obligationem inducere. Imo potest consuetudo introduci obligans dumtaxat ad poenam. Nec extenditur de loco ad locum, de persona ad personam, nec de uno casu ad alium: quia tantum pendet ex intentione illam introducentium, & ex consensu Principis illam confirmantis.

369. Ex quo fit, consuetudinem a solis laicis introductam non obligare clericos, nec e contra: Nec introductam a clericis secularibus, regulares obligare, aut e converso. Nam quaelibet ex his communitatibus peculiaribus legibus regitur. Solum ergo consuetudo ab omnibus promiscue inducitur omnes obligat.

370. Secundus effectus consuetudinis est tollere legem antiquam: potest autem tollere illam tantum quoad poenam, (dummodo censura non sit) aut solum quoad culpam, vel simul quoad utramque. Virtus consuetudinis ad abrogandam legem praecedentem humanam extenditur etiam ad legem irritantem, sicut eodem modo potest introduci consuetudo habens vim legis irritantis.

371. Quando improbatum consuetudo per legem, considerari oportet clausula, qua prohibetur. Potest enim tripliciter prohiberi. 1. per similem clausulam: *Non obstante quacumque consuetudine*: quae cum indifferens sit ad praeteritam, & futuram, limitanda est, ut solum intelligatur de consuetudine praeterita. Si vero dicatur: *Nulla possit deinceps contra talem legem introduci consuetudo*: adhuc potest, licet difficilius, per consuetudinem futuram abrogari: est enim lex humana, quae variis contingentiis, & mutationibus subjacet.

372. Verum quando in lege reprobatum consuetudo, ut irrationabilis, & corruptela, tunc si talis consuetudo fuerit contraria juri divino, aut naturali, nullam vim potest contra legem sortiri, ut jam diximus. Si tamen reprobetur, ut irrationabilis pro tempore, quo lex fertur, nequit prevalere contra legem, quae diu perdurat ea conditio, quae etiam

Ce

ir-

irrationabilem facit. Si autem aliquo tempore ex nova causa rationalis reddatur, vires resumere potest ad legem humanam abrogandam, non obstante clausula reprobante quamcumque consuetudinem.

373. Tertius effectus consuetudinis iuxta legem est illam interpretari, dum fuerit dubia circa obligationem, materiam, aut personas: ideo dicitur in cap. Cum dilectus, de consuet. Consuetudo est optima legum interpret. Interpretatio potest esse duplex, nempe, *authentica*, & *doctrinalis*. *Authentica*, que solum a Legislatore fieri potest, est nova lex, que proinde habere debet omnes conditiones, que ad veram legem requiruntur.

374. *Doctrinalis*, quam etiam facere potest consuetudo est, que fit a Doctoribus, & non habet vim legis: est tamen tantæ efficacis interpretatio per co-

nsuetudinem facta, ut iuxta communem sententiam verba legis interpretari debeant secundum loci consuetudinem, quamvis oporteat textum legis minus proprie exponere. Nota, quod sicut consuetudo potest legem interpretari, sic lex certa potest consuetudinem dubiam exponere: quia una lex dubia potest per aliam certam interpretari.

375. Inq. 2. Quot modis cesset consuetudo? R. cessat eisdem modis, ac lex: quia est quedam lex: præcipue vero cessare potest per novam legem eam abrogantem, & per consuetudinem eam contrariam. Taliter quod per universalem universalis, & per particularem particularis abrogatur. Numquam tamen per non usum mere negativum: quia consuetudo priori contraria debet introduci per actus positivos, aut per transgressiones, vel omissiones publicas deliberate appositas.

TRACTATUS QUARTUS

DE VIRTUTIBUS.

Cum proprium sit legis præcipere actus virtutum, sicut & vitia, peccataque prohibere; ideo habita notitia legum, agere de virtutibus consentaneum ducimus, deinde de vitiis, & peccatis acturi cum D. Thom. 1. 2. q. 55. &c.

CAPUT I.

De virtutibus in communi.

PUNCTUM I.

Nomen, & notio virtutis.

1. Inq. 1. Unde dicatur virtus? R. nomen virtutis derivari a *viro*, quia in viro est major vis, & fortitudo, quam in foemina. Hoc autem nomen diversimode usurpatur, tum pro robore, aut vi corporali, tum pro potentiis animæ, vel qualibet potentia operativa, vel pro ultimo de potentia, vel etiam pro ipsa operatione, seu effectu præcipue insolito. Unde Marci 6. v. 5. dicitur de Christo: *Non poterat ibi virtutem ullam fa-*

cere. Verum proprie accipitur virtus pro quadam facultate potentias perficiente, qua earum operationes redduntur rectæ, & bonæ: & de hac agimus in præsentibus cum D. Thom. 1. 2. q. 55. & seq.

2. Inq. 2. Quid sit virtus? R. Virtus naturalis est *habitus electivus in mediocritate consistens*. Virtus autem, ut comprehendit naturalem, & infusam est *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, & qua nullus male utitur, & quam Deus in nobis sine nobis operatur*. Dicitur *bona qualitas, seu habitus*: quia non est relatio, ut aliqui putarunt, sed ex genere qualitatis perfectivæ subjecti: dicitur *mentis* ad innuendum subjectum, in quo recipitur: *qua recte vivitur*: virtus enim rectificat operationem; & *qua nullus male utitur*: in quo distinguitur virtus ab opinione, & fide humana, que possunt inclinare ad falsum; virtus autem præcise terminatur ad rectum. Hinc elemosyna facta ob vanam gloriam solum apparenter procedit a virtute misericordiæ. Ultimæ particulæ: *quam Deus in nobis sine nobis operatur*: tantum virtuti in-

fusæ conveniunt: quia a Deo potest infundi, etiã absque consensu nostro; licet ordinarie in adultis non infundatur, ipsis non consentientibus.

3. Inq. 3. Quod sit subjectum virtutis? R. est omnis potentia rationalis, sive que rationem participat: quia solum ista habet indifferentiam, ut possit a Superiori potentia per habitum disponi, & politice dirigi: ex quo exclusæ manent sensus, & membra externa, aliæque facultates, que determinatæ sunt ad unum a natura, & per dominium despoticum reguntur. Unde intellectus, voluntas, & appetitus sensitivus complectens irascibilem, & concupiscibilem sunt subjectum immediatum virtutis: quia virtus ibi recipi debet, ubi actus ejus completur; sed in dictis potentiis completur aliquis actus virtutis: ergo sunt subjectum immediatum, seu quo virtutis. Minor patet inductive: nam in intellectu recipiuntur fides supernaturalis, & prudentia, cum eubulia, synesi, & gnomo. In voluntate caritas, spes, justitia, & aliæ virtutes, que eam rectificat ad alterum; nam ad attingendum bonum proprii suppositi nulla virtute naturali indiget voluntas. In concupiscibili recipitur temperantia cum suis speciebus: In irascibili fortitudo cum suis partibus integralibus.

4. Inq. 4. An eadem virtus possit recipi in duplici subjecto? R. nulla virtus specificè talis valet ex æquo, & principaliter recipi in duplici potentia; licet principaliter in una, & minus principaliter, seu participative in alia optime possit recipi: Ut si voluntati inest humilitatis virtus, nequit æque principaliter recipi in alia potentia. Prob. Virtus est in potentia animæ, sicut in subjecto; sed idem accidens non potest esse in pluribus subjectis: erg. una virtus non potest esse in pluribus potentiis animæ. Participative autem, & minus principaliter potest eadem recipi in pluribus potentiis: non enim est in illis per modum formæ propriæ. Ita D. Thom. 1. 2. q. 56. a. 1.

PUNCTUM II.

Divisio virtutis.

5. Inq. Quotuplex sit virtus? R. est

multiplex: primo enim dividitur in *naturalem, acquisitam, & infusam*, seu theologalem. *Naturalis* dicitur que ab ipsa natura quasi dimanat: Ut habitus principiorum, non quia cum anima creatur, sed quia postea terminorum notitia, statim resultat in intellectu possibili virtute agentis. *Acquisita* comprehendit omnes alias, que nostris actibus producuntur, sive intellectuales, sive morales. *Infusa* est, que a Deo infunditur nobis, sine nobis, ut fides, spes, & charitas, que sunt virtutes theologales, & per se infusæ.

6. Secundo dividitur virtus in *intellectualem, & moralem*. *Intellectualis* est, que perficit intellectum in ordine ad verum. *Moralis*, que perficit subjectum in ordine ad bonum, sive in intellectu, sive voluntate, sive in appetitu sensitivo: Et hæc virtus moralis est virtus simpliciter, quia efficit, & denominat subjectum simpliciter bonum, ad differentiam intellectuales, que solum est virtus secundum quid. Potest enim quis esse bonus Philosophus, aut Theologus, & non bonus simpliciter.

7. *Virtus intellectualis* alia est, que versatur circa universalialia, ut habitus principiorum, sapientia, & scientia. Et alia que versatur circa particularia, ut prudentia, & ars. Omittimus prolixiorum sermonem circa virtutes intellectuales, que tantum ad verum ordinantur, quia non sunt præsentis instituti: Unde ad illas, que ad bonum diriguntur, progredimur.

8. *Virtus moralis* dividitur in quatuor, que appellantur cardinales, nempe *prudentiam, justitiam, fortitudinem, & temperantiam*: que ideo vocantur cardinales, quia super eas volvitur tota humana operationis ratio, ipsisque velut cardinalibus vitæ honestæ, & politicæ universa series, & moles subnixæ est, sumpta metaphora ab ostii cardine.

9. Præterea virtus moralis dividitur in *infusam per se, & infusam per accidens*: Dicitur *infusa per se* illa, que a solo Deo postulat infundi, & a nulla causa creata produci potest, & hujusmodi sunt in omnium sententia fides, spes, & charitas. Dicitur *infusa per accidens* virtus, que natura sua petit nostris actibus ac-